

Rodzina – Wychowanie – Przyszłość, red. Elżbieta Osewska, Józef Stala
Wydawnictwo Naukowe UPJPII, Kraków 2020, s. 385–406
Seria „Nauki o Rodzinie”
ISBN 978-83-7438-947-1 (druk), ISBN 978-83-7438-948-8 (online)
DOI: <http://dxdoi.org/10.15633/9788374389488.22>

ks. Rafał Stós

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Chrześcijańska nadzieja wobec doświadczenia grzechu, cierpienia i śmierci w nauczaniu Jana Pawła II

Bóg, objawiając się człowiekowi, doskonale wie, że wszelkie ludzkie dążenia i nadzieje z nimi związane nie są w stanie wypełnić jego serca i zaspokoić wszelkich tęsknot natury człowieka. Dlatego pragnie otwierać ludzkie serce na cel i nadzieję, która wykracza poza rzeczywistość ziemską, bo tylko wówczas będzie odpowiadała godności człowieka. Odpowiedzią na dążenia ludzkiego serca jest zatem chrześcijańska wizja nadziei, która wykracza poza granicę śmierci i spełnia się w wiecznej, pełnej miłości relacji z Bogiem. Objawia się człowiekowi, który w swojej egzystencji doświadcza różnych zagrożeń bytu. Należą do nich m.in. grzech, cierpienie, choroba i śmierć i są wynikiem grzechu pierwotnego, który spowodował zerwanie przyjaźni z Bogiem, osłabiając naturę człowieka. Jednak Bóg w swej nieskończonej miłości nie zgadza się z takim stanem człowieka i pragnie na nowo przyprowadzić go do siebie. Czyni to przez swojego Syna za cenę Jego zbawczej ofiary na krzyżu i Jego chwalebnego Zmartwychwstania. Owoce tego paschalnego Misterium Chrystusa dane nam są w świętych sakramentach.

„Człowieka trzeba mierzyć miarą serca”¹ – takie słowa wypowiedział Jan Paweł II podczas homilii w Sopocie w 1999 roku. To serce szczególnie buntuje się i nie zgadza ze śmiercią, gdyż w naturze człowieka znajduje się coś przeciwnego, a mianowicie pragnienie nieśmiertelności. Wie on jednak, że sam nie może zatrzymać tego życia ani go przedłużyć na wieczność. Dlatego odpowiedzią na najwyższą miarę serca człowieka jest Jezus Chrystus, który przyjął śmierć, co więcej – zmartwychwstał, aby z Jego śmierci i zmartwychwstania wypłynęło nowe życie. Z tego rodzi się nadzieja chrześcijańska.

1. Nadzieja człowieka wobec grzechu

Grzech jest zerwaniem przez człowieka relacji z Bogiem. Wprowadza ludzi w stan wewnętrznego rozdarcia, który wiedzie do dysharmonii w relacji z drugim człowiekiem i ze światem². *Katechizm Kościoła katolickiego* ukazuje grzech jako niczym nieprzymuszony wybór stworzeń rozumnych i wolnych. Bóg w żaden sposób, ani bezpośrednio, ani pośrednio, nie jest przyczyną zła moralnego. Dopuszcza je jednak, szanując wolność swego stworzenia i w sposób tajemniczy potrafi wyprowadzić z niego dobro³. W Księdze Rodzaju grzech przedstawiony został jako przekroczenie Bożego nakazu. Spowodował on podział między Bogiem a Jego stworzeniem oraz śmierć⁴. Biblia jasno ukazuje różne aspekty rzeczywistości grzechu. Już na wstępie przybiera on charakter bałwochwalczy – Adam i Ewa chcą być jak bogowie, co wyraża się w dążeniu do bezwzględnej autonomii moralnej, czyli do całkowitego, samodzielnego decydowania o tym, co jest dobre, a co złe (Rdz 3,1–24). Odrzucenie kondycji stworzeń, która jest kondycją zależności, w sposób nieunikniony wiedzie do utraty związku z Bogiem. Zamiast się z Nim przyjaźnić, człowiek rywalizuje, odrzucając w ten sposób sens swego powołania i całej swojej egzystencji. Można powiedzieć, że korzeń grzechu umiejscowiony jest w wolności człowieka, w jego odrzuceniu

¹ Cyt. za: H. Jurand, *Złote myśli Jana Pawła II*, Wrocław 2006, s. 23.

² Por. *Grzech*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność – 2000 lat nadziei*, tłum. S. Bielański, red. wyd. pol. H. Witczyk, Kielce 2000, s. 227.

³ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, wyd. II popr., Poznań 2002, s. 311.

⁴ Por. *Mała encyklopedia biblijna*, red. H. Obermayer i in., tłum. S. Dzida i in., Kraków 1995, s. 122.

Bożych planów⁵. Ponadto przez grzech pierworodny natura człowieka została naznaczona piętnem grzechu i przyjaźń z Bogiem została zerwana. Naprawa tego zniszczenia nie może dokonać się siłami samego człowieka. Bóg obiecuje pomoc człowiekowi, by ten mógł wyjść z tej beznadziejnej sytuacji. Jan Paweł II ukazywał człowiekowi potrzebę stanięcia w prawdzie wobec grzechu, by mogło się dokonać prawdziwe wyzwolenie w nieskończonej miłości Boga. Prawda ta mówi, że grzech zamyka człowieka w nim samym, odziera go z godności dziecka Bożego, zamazuje w nim Boży obraz i Jego podobieństwo. W miarę pogłębiania się stanu grzechu degradacja człowieka tak daleko, jak daleko oddalił się on od swego Stwórcy i Odkupiciela⁶. Swoją myśl wobec człowieka Bóg wypowiedział na nowo w tajemnicy odkupienia w Chrystusie, która jest kontynuacją dzieła stworzenia.

Fakt wcielenia i odkupienia pozwala na większe zrozumienie tajemnicy człowieka, na dostrzeżenie jego nowej zażyłości z Bogiem i podniesienie z upadku z jednoczesnym wywyższeniem i przeznaczeniem do życia wiecznego. 2 czerwca 1979 roku w homilii na placu Zwycięstwa w Warszawie Jan Paweł II powiedział „Człowieka bowiem nie można zrozumieć do końca bez Chrystusa. Nie można zrozumieć, ani kim jest, ani jaka jest jego właściwa godność, ani jakie jest jego właściwe powołanie i ostateczne przeznaczenie. Nie można tego wszystkiego zrozumieć bez Chrystusa”⁷. Dzięki Chrystusowi, który objawia nam prawdę o człowieku, zawartą w tajemnicy wcielenia i odkupienia, poznajemy nie tylko miłość Boga angażującego się na rzecz człowieka, ale przede wszystkim widzimy owoce tego zaangażowania. I tak przez tajemnicę wcielenia poznajemy, że ludzkie ciało dostało nadprzyrodzonego wyniesienia, zaś przez tajemnicę męki, śmierci i zmartwychwstania dokonuje się wyzwolenie z człowieka od zła, rozumiane jako dostąpienie odpuszczenia grzechów i wyniesienie do nowego życia, by stać się nowym stworzeniem⁸.

W zamyśle Jana Pawła II ciągle trzeba „przekonywać o grzechu, to znaczy stwarzać warunki do zbawienia. Pierwszym warunkiem zbawienia jest

⁵ Por. *Grzech*, dz. cyt., s. 227.

⁶ Por. C. Drążek, *Jan Paweł II. Serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2004, s. 91.

⁷ Cyt. za: J. Szymborski, *Z Chrystusem dziś i zawsze*, Warszawa 2009, s. 43.

⁸ Por. I. Dec, *Jana Pawła II zdumienie nad człowiekiem. Z antropologii filozoficznej i teologicznej kard. Karola Wojtyły i Jana Pawła II*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2 (1997), s. 24.

poznanie swojej grzeszności, również grzeszności dziedzicznej”⁹. Ukazano zatem prawdę o grzechu, który prowadzi do śmierci i ogołocenia człowieka. Wówczas grzech wyda się człowiekowi obrzydliwością, czymś, co go krępuje i ogołaca. Poprzez właściwe przedstawienie całego indyktywu zbawczego dokonanego w Jezusie Chrystusie osiągamy przyjęty imperatyw moralny ludzkiego działania, podkreślając, że to zbawienie jest dostępne dla człowieka w Kościele¹⁰. Percepcja grzechu, jego znaczenia i powagi znajduje się dziś w poważnym kryzysie. Ma na to wpływ z jednej strony zmniejszająca się wrażliwość ludzkich sumień na Boga, a z drugiej przesadne pojęcie o wymiarach ludzkiej wolności, prowadzące wprost do zanegowania samego grzechu. Aby odzyskać autentyczne poczucie grzechu, trzeba więc na nowo określić rolę Boga w ludzkiej egzystencji i wyrobić sobie prawidłowy pogląd na wolność¹¹. Złe używanie przez człowieka wolności prowadzi do grzechu, do odejścia od Boga i zamykania się na Niego, a jego wynikiem są odrzucenie Bożego Słowa, Bożego prawa i powolna degradacja człowieka aż do zaprzeczenia jego człowieczeństwa. Proces ten zwykle rozpoczyna się od rozluźnienia moralności i doprowadza ludzi do wątpienia, a potem do otwartego odrzucania prawd i sił, które oświeciły umysł ludzki, wskazując na to, co dobre, i na to, co złe, skupiając człowieka jedynie na jego materialnych wytworach¹². Uświadomienie sobie przez człowieka zła, a zwłaszcza doświadczenie jego skutków, rodzi potrzebę nawrócenia. *Metanoia* zatem przechodzi przez punkt doświadczenia grzechu, jego skutków i znajduje spełnienie, a zarazem cel w miłosierdziu Bożym. Nawrócenie i pojednanie są możliwe dzięki misterium Osoby Jezusa Chrystusa, a historia ludzka, naznaczona dramatem grzechu, dzięki Tajemnicy zbawienia zyskuje swoje najpełniejszą interpretację. To pragnienie wyrwania się z więzów grzechu

⁹ Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei. Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messori*, Lublin 1994, s. 60.

¹⁰ Por. J. Kudasiewicz, *Teologia zbawienia w nauczaniu Jana Pawła II*, „*Verbum Vitae*” 1 (2002), s. 285.

¹¹ Por. *Grzech*, dz. cyt., s. 227.

¹² Por. T. Tindal-Robertson, W. Łaszewski, *Fatima, Kościół i Trzecie Tysiąclecie. W jaki sposób Matka Boża czuwała nad obecnym tysiącleciem i jak maryjna droga Kościoła w Polsce weszła w osobie Jana Pawła II na szlak fatimski prowadzący na nowe tysiąclecie wiary*, Warszawa 1995, s. 200.

spotka się z wychodzącym naprzeciw grzesznika Jezusem, który chce człowieka na nowo przyjąć i odnowić jego godność¹³.

Korzenie grzechu sięgają głębi natury człowieka i zdają się nad nią panować, rodząc w człowieku sytuację beznadziejności. Podobnie panowanie ciemności zdawało się zwyciężać na Golgocie, kiedy krzyżowano naszego Zbawiciela Jezusa Chrystusa. Jednakże z Krzyża Chrystusa ostatecznie wypływa nadzieja dla wierzących w Niego, ponieważ szatan i grzech zostali pokonani, a stało się to dzięki Temu, który jako niewinny i wolny od grzechu cierpiał za grzeszników, składając z siebie Ofiarę Bogu Ojcu w posłuszeństwie aż do śmierci. Krzyż na Golgocie jest świadectwem zła triumfującego do ustalonej godziny nad Synem Bożym. I jak złudne wydawało się panowanie szatana i grzechu nad Chrystusem ukrzyżowanym, tak też złudne jest to panowanie nad człowiekiem, który znalazł się w niewoli diabła, jednak do czasu¹⁴. Krzyż Chrystusa jest posłuszeństwem wobec Ojca w Jego zbawczym planie człowieka i stoi on jako skrajne przeciwieństwo nieposłuszeństwa pierwszego człowieka¹⁵.

Wskazując na Chrystusa, w adhortacji apostolskiej *Reconciliatio et penitentia* Jan Paweł II przedstawia prawdę o grzechu, który spowodował swobodnego rodzaju rozdarcie w naturze człowieka, pogłębiane dodatkowo przez każdy grzech, wprowadzające nieuporządkowanie i podział zarówno we wnętrzu człowieka, jak i wokół niego, a przede wszystkim oddalające go od Boga i drugiego człowieka. Stąd też pełne pojednanie i nawrócenie jako bezwzględny warunek wymagają nie tylko uwolnienia od grzechu, ale również jego całkowitego wykorzenia, które dokonuje się w sakramencie pokuty. Takie pojednanie i nawrócenie serca ludzkiego jest możliwe jedynie przez krzyż Chrystusa jako miłosierny dar Boga dla człowieka, bo jak daleko zakorzenił się grzech, tak głęboko musi pójść owoc krzyża Chrystusowego, dokonując wewnętrzznego odnowienia człowieka. Kościół ze swej natury niesie pojednanie i przekazuje innym dar przebaczenia i pojednania

¹³ Por. P. Bortkiewicz, *Dążenie do ekumenizmu jako imperatywny wymóg sumienia. Na marginesie encykliki Jana Pawła II „Ut unum sint”*, „Życie i Myśl” 3 (1995), s. 24.

¹⁴ Por. A. L. Szafrński, *Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa*, w: Jan Paweł II, *Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin 1983, s. 120.

¹⁵ Por. S. Urbański, *Mistyka przyszłości człowieka Trzeciego Tysiąclecia (Jan Paweł II)*, „Ateneum Kapłańskie” 1 (2000), s. 10.

z Bogiem, który sam otrzymał¹⁶, dlatego Jan Paweł II wypowiada słowa „nie lękajcie się”¹⁷. Są one wciąż aktualne i pomagają przede wszystkim w tym, by człowiek mógł na nowo odkryć sens swojej egzystencji. To słowa wyrażające nadzieję opartą na prawdzie, że człowiek jest grzeszny, ale zbawiony. Słowa, które pomagają ludziom pokonać lęk i strach oraz odzyskać nadzieję¹⁸.

Odpowiedzią Boga Ojca na grzech człowieka jest głoszone w Kościele miłosierdzie Boże. Jan Paweł II prosił, by przekazać przyszłym pokoleniom orędzie Bożego miłosierdzia, wskazując, że u końca dwudziestego wieku świat zdaje się go potrzebować bardziej niż kiedykolwiek. Papież prosił, by wnieść je w nowe czasy trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa jako zaczyn nadziei i rękojmię zbawienia¹⁹. Miłosierdzie jest właśnie tą rzeczywistością, w świetle której odsłania się niewypowiedziana wartość ludzkiego istnienia. Odsłaniając godność ludzkiej osoby, staje się ono wewnętrznym imperatywem, wzywającym do wejścia na drogę nawrócenia. Stąd rodzi się nadzieja przewyciężenia na drodze nawrócenia misterium nieprawości, w jakim znalazł się człowiek i świat. Orędzie o miłosierdziu Bożym ukazuje, że jego posługa nie koncentruje się wyłącznie na niedostatku, lecz bardziej na człowieku, który znalazł się w sytuacji nieodpowiadającej jego godności²⁰. Pomny tego wszystkiego 16 sierpnia 2002 roku Jan Paweł II w łagiewnickim sanktuarium dokonał aktu zawierzenia świata Bożemu miłosierdziu. Dzień później na krakowskich Błoniach wypowiedział znamienne słowa: „Może właśnie dlatego przez świadectwo skromnej zakonnicy z Łagiewnik Chrystus niejako wchodzi w nasze czasy, ażeby wyraźnie wskazać na to źródło ukojenia i nadziei, jakie jest w odwiecznym miłosierdziu Boga”²¹. Miłosierdzie jest zawsze większe niż grzech człowieka i grzech świata. Jest ono wciąż

¹⁶ Por. Z. Wit, *Pozasakramentalne i sakramentalne praktyki pokuty i pojednania według adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „Reconciliatio et Paenitentia”*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 14 (1986), s. 142.

¹⁷ Jan Paweł II, *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*, wybór i układ tekstów J. Poniewierski, Kraków 2008, s. 34.

¹⁸ Por. S. Calster, „Utwierdzaj twoich braci”. *Niektóre aspekty pastoralnych poczynąń Jana Pawła II*, „Communio” 5 (1998), s. 44.

¹⁹ Por. Jan Paweł II, *Miejcie odwagę żyć dla miłości*, „W drodze” 7 (1999), s. 44.

²⁰ Por. Jan Paweł II, *Przemówienia i homilie...*, dz. cyt., s. 504; także W. Zagrodzki, *Miłosierdzie – odpowiedź na wyzwania naszych czasów. Refleksja nad orędziem IX pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny*, „Homo Dei” 4 (2002), s. 15.

²¹ Por. Jan Paweł II, *Przemówienia i homilie...*, dz. cyt., s. 521.

źródłem nowego życia i wszelkiej świętości²². Miłosierdzie Boże jest nam dane szczególnie w sakramentalnej spowiedzi, która przechodzi dziś jednak poważny kryzys. Sakrament pokuty jest z jednej strony zagrożony przez zaciemnienie zmysłu moralnego i religijnego, osłabienie poczucia grzechu, wypaczenie pojęcia skruchy, a z drugiej przez brak gorliwości w dążeniu do życia prawdziwie chrześcijańskiego. Dodatkowo kryzys ten pogłębia myślenie, jakoby przebaczenie można było otrzymać bezpośrednio od Boga jako zwyczajny sposób odpuszczenia grzechów, bez przystępowania do sakramentu pokuty. Do tego nierzadko dochodzi takie korzystanie ze spowiedzi świętej, w którym przez brak wewnętrznego żalu i obecną rutynę staje się ona jedynie praktykowanym od czasu do czasu zwyczajem²³. Sakrament pojednania powinien stać się na nowo miejscem, w którym grzesznik wezwany jest do nadziei i nadzieję tę – utraconą przez grzech – odzyskuje. Osobiste doświadczenie Bożego przebaczenia jest bowiem dla każdego z nas istotnym fundamentem wszelkiej nadziei na przyszłość²⁴.

Jan Paweł II w encyklice *Dives in misericordia* wskazał, że Chrystusową pasją życia stało się objawianie ludziom Boga jako Ojca. Całe życie Chrystusa to pokazywanie Ojca, niejako promieniowanie Ojcostwa w Jego nauczaniu, życiu i męce. Chrystus Jest widzialnym znakiem nieodwołalnej miłości Ojca, miłości potężniejszej niż grzech i miłości potężniejszej niż śmierć²⁵.

Bóg nie godzi się, by grzech panował nad człowiekiem, dlatego też w encyklice *Evangelium vitae* Jan Paweł II wskazał, że najistotniejszą treścią Ewangelii jest prawda o Bogu żywym i bliskim, który wzywa człowieka do głębokiego zjednoczenia ze sobą, dając mu nadzieję udziału w wewnętrznym życiu Pana Boga. Ewangelia ukazuje nam Boga żywego i bliskiego człowiekowi, który pragnie go obdarzyć radością życia, a także życiem łaski i życiem wiecznym²⁶.

²² Por. K. Pek, *Przesłanie z Fatimy w komentarzach Pawła VI i Jana Pawła II*, w: *Signum – Magnum – duchowość maryjna*, red. M. Chmielewski, Lublin 2002, s. 291 (Homo Meditans, 23).

²³ Por. J. Orzeszyna, *Posłannictwo i obowiązki spowiednika w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Człowiek drogą Kościoła*, red. K. Gryz, Kraków 2004, s. 493.

²⁴ Por. J. Troska, *Jana Pawła II Ewangelia nadziei dla Europy*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 16 (2003), s. 199.

²⁵ Por. J. Troska, *Jana Pawła II Ewangelia nadziei dla Europy*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 16 (2003), s. 99.

²⁶ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, 81.

2. Nadzieja człowieka wobec choroby i cierpienia

Cierpienie pośrednio lub bezpośrednio dotyka wszystkich ludzi, a pytania o jego sens zawsze były żywe. Jan Paweł II w *Salvifici doloris* podkreśla, że ludzie mają do czynienia z cierpieniem pod każdą długością i szerokością geograficzną. Cierpienie jest współistotne z człowiekiem i tak głębokie jak on, bowiem na swój sposób odsłania głębię właściwą człowiekowi i go przerasta²⁷. Ludzkie cierpienie ma wiele oblicz, a są nimi: alkoholizm, narkomania, bezrobocie, bieda rodzin wielodzietnych, niesprawiedliwy podział dochodu, samotność, opuszczenie, beznadziejność, depresja²⁸. Szczególną formą cierpienia, jakiego może doświadczyć człowiek, jest choroba, zwłaszcza gdy niesie ze sobą zagrożenie życia i może prowadzić do śmierci. Wówczas pytanie o sens ludzkiego istnienia na Ziemi i życie pozagrobowe staje się jeszcze intensywniejsze, jest właściwie krzykiem natury człowieka o trwałą nadzieję, na której można byłoby się oprzeć, zachowując pokój serca²⁹. Człowiek współczesny, którego dotyka różnorakie cierpienie, a zwłaszcza doświadczenie nieuleczalnej choroby z przykrą perspektywą rychłej śmierci, czuje się słaby, przytłoczony i zamknięty w swoim doświadczeniu wielowymiarowości cierpienia, pogrążony niejako w ciemności, bez możliwości dostrzeżenia światła nadziei³⁰. We współczesnym społeczeństwie, a zwłaszcza w środkach społecznego przekazu, przemilcza się zjawisko choroby, cierpienia i śmierci, dając prymat wizerunkom ludzi młodych, pięknych, zdrowych i kreatywnych. Prawda o naturze ludzkiej bywa zaś często redukowana do wymiaru cielesno-doczesnego z akcentem na to, by człowiek czerpał całymi garściami z życia, dopóki jest wolny od przytłaczającego i zniewalającego cierpienia i choroby. Jednak fakt istnienia cierpienia, choroby i śmierci rzuca cień na taką propozycję egzystowania człowieka, który przecież nie może przejść obojętnie wobec tych zagrożeń swego bytu, nie godzi się z nimi wewnętrznym, odczuwa głęboką tęsknotę i pragnienie

²⁷ Por. W. Hanc, *Eschatologiczny wymiar cierpienia w świetle listu apostołskiego Jana Pawła II „Salvifici doloris”*, „Ateneum Kapłańskie” 2–3 (2001), s. 249.

²⁸ Por. J. Krucina, *Co mówi papież. Nauczanie społeczne Jana Pawła II*, Wrocław 2005, s. 115.

²⁹ Por. B. Testa, *Religijność ludowa w nauczaniu Jana Pawła II*, „Communio” 5 (1988), s. 119.

³⁰ Por. E. Ozorowski, *Prawda o miłosierdziu Bożym w encyklice Jana Pawła II „Dives in Misericordia”*, „Studia Teologiczne” 15 (1997), s. 48.

życia. To pragnienie zachowania życia połączone jest z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie o źródło cierpienia wraz z poszukiwaniem sensu jego przeżywania i przyjęcia oraz nadzieją na jego przezwyciężenie³¹. Zwykle jednak wobec cierpienia i choroby człowiek zajmuje postawę odrzucenia i wyparcia, nie dostrzegając w nich jakiegokolwiek wartości. Jan Paweł II wskazywał, by w cierpieniu dostrzec wymiar głębi, tzn. wyjść poza obywatelną doświadczenie bólu i odkryć w nim obecność ukrytego Boga, który największych dzieł zbawczych dokonał przez Krzyż, ból i samotność. Cierpienie jest powołaniem do tego, aby bardziej kochać, jest tajemniczym wezwaniem do udziału w nieskończonej miłości Boga do ludzkości, tej Miłości, która skłoniła Boga do wcielenia i do śmierci na Krzyżu³².

Jan Paweł II wygłosił rozważanie o chrześcijańskiej wartości cierpienia, wskazując na postać biblijnego Hioba, którego dotknęło niezawinione cierpienie. Hiob poddał się woli Bożej i je przyjął. Chociaż toczył wewnętrzną walkę z sobą samym, a nawet z Bogiem, to jednak otwarty na Słowo Boże, dostrzegł w końcu niepojętą tajemnicę i wielkość Boga i wartość dopuszczonego przez Niego cierpienia. Przyjęte po duchowej walce cierpienie sprawiło, że Hiob zrozumiał tajemnicę Boga, jak i swojego miejsca i roli w relacji do Boga. Postać biblijnego Hioba wskazuje wyraźnie, że trwanie przy Bogu staje się źródłem nadziei nie tylko na uzdrowienie, ale też na nowe obdarowanie, jakim dla chrześcijanina jest życie wieczne z Chrystusem, życie, którego się nie utraci i które będzie miało nową pełnię³³. Człowiek poddany doświadczeniu cierpienia i choroby może otworzyć się na generalne uporządkowanie swego życia i pragnienie nowej jakości jego przeżywania. W ten sposób Bóg puka do ludzkiego serca i inicjuje głębszą przyjaźń z człowiekiem. Papież przypomina, że w Kościele znane są liczne przykłady nawróceń w chorobie, jak choćby św. Franciszka z Asyżu czy św. Ignacego Loyoli³⁴. Jednak sens cierpienia w pełni dostrzegalny jest w świetle męki Chrystusa. Jeżeli ziarno obumrze, wiele owoców przynosi (por. J 12,24).

³¹ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, 67.

³² Por. J. Życiński, *Kapłaństwo w perspektywie Emaus. Profetyczny wymiar dialogu ze współczesną kulturą w ujęciu Jana Pawła II*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 14 (1995–1996), s. 12.

³³ Por. C. Gawryś, *Kalendarium polskiej pielgrzymki Jana Pawła II*, „W Nurcie Zagadnień Posoborowych” 12 (1980), s. 109.

³⁴ Por. M. Słowik, *Rodzina wspólnotą religijno-moralną. Wpływ sakramentów na kształtowanie wspólnoty rodzinnej w nauczaniu Jana Pawła II*, Niepokalanów 1997, s. 146.

W Starym Testamencie cierpienie bywa na ogół traktowane jako kara, którą człowiek ponosi za grzech, chociaż już Księga Hioba pogłębia jego tajemnicę, a Księga Izajasza wskazuje na postać cierpiącego Sługi Jahwe. W szczególności sposób zdaje się przygotowywać do Tajemnicy Paschalnej, w której centrum znalazł się Mąż Boleści podejmujący cierpienie jako odkupienie za innych. Krzyż Chrystusa staje się fundamentem nadziei i rozjaśnieniem tajemnicy cierpienia jako wartości odkupieńczej³⁵. Ojciec Święty Jan Paweł II sprzeciwia się stwierdzeniu, w którym cierpienie należy utożsamiać jedynie z karą za grzechy, gdyż nie musi być ono samo w sobie karą i nie jest czymś, co unicestwia, nie zostawiając nic pozytywnego. Przeciwnie – krzyż choroby, nawet kiedy ciąży ciało, niesiony w łączności z Chrystusem i Jego Krzyżem staje się źródłem zbawienia, życia i zmartwychwstania dla samego chorego i innych. Cierpienie jest zbawczym darem Boga. W ludzkim, cielesnym wymiarze cierpienia ciągle jest obecny Jezus Chrystus, ze swoją męką, śmiercią i zmartwychwstaniem, przywracając choremu nadzieję na wieczność³⁶. W swoim nauczaniu Jan Paweł II ukazuje ludziom zbawczy sens cierpienia, którego nie można jednak mylić z cierpiętnictwem. I choć cierpienie pozostaje tajemnicą, staje się zrozumiałe bardziej w kontekście miłości i osoby Chrystusa. Cierpienie ludzkie osiągnęło swój szczyt w Męce Chrystusa. Jednocześnie weszło w nowy wymiar i porządek – zostało związane z Miłością. W tajemnicy męki i śmierci Chrystusa spływa światło, które oświeca wszystkie ludzkie cierpienia, nadaje im sens i jest źródłem nowej mocy i siły, sprzyjając wzrostowi miłości³⁷.

Jan Paweł II w swoim nauczaniu podkreślał, że przez spotkania ludźmi chorymi i cierpiącymi wielokrotnie doświadczał mocy człowieka, która wyprowadza siłę ze słabości, i płynie od Chrystusa obecnego w swoich cierpiących braciach i siostrach, członkach Jego Mistycznego Ciała. Chorzy przyjmujący cierpienie i dźwigający je z Chrystusem dla dobra Jego Kościoła stawali się siłą papieża, a on sam, ukazując im Chrystusa, budził w nich nadzieję i miłość do Niego. Podczas zamachu, który miał miejsce na Placu Świętego Piotra 13 maja 1981 roku, nasz wielki rodak sam doświadczył cierpienia i zagrożenia życia. Jak sam mówił, stał się jak chory – słaby w ciele,

³⁵ Por. J. Kalniuk, *Wizja cierpienia w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Człowiek drogą Kościoła*, red. K. Gryz, Kraków 2004, s. 361.

³⁶ Por. J. Kalniuk, *Wizja cierpienia w nauczaniu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 361, 355.

³⁷ Por. M. Słowik, *Rodzina wspólnotą religijno-moralną*, dz. cyt., s. 146.

a w duchu potężny, oczekujący modlitwy i wsparcia i wspierający innych dzięki wspólnocie miłości w Chrystusie. W Krakowie powiedział do chorych „Pamiętajcie o mnie i wspierajcie mnie, moja siła z Chrystusa przez was”³⁸. Cierpienie przyjęte, przeżywane z Chrystusem i ofiarowane staje się w Kościele źródłem siły dla braci i siostr w wierze³⁹.

Pedagogika cierpienia w tradycji chrześcijańskiej wskazuje, że Bóg jest zawsze po stronie cierpiących, Jego wszechmoc objawia się właśnie w tym, że dobrowolnie przyjął cierpienie. Mógł je odrzucić, mógł okazać swoją wszechmoc w momencie ukrzyżowania. „Zstąp z krzyża, a uwierzemy Ci” – wołali obecni faryzeusze. Pozostał jednak na krzyżu, by móc wypowiedzieć wraz z wszystkim wierzącymi a doświadczonymi w zagrożeniu życia: „Boże mój, Boże mój czemuś mnie opuścił” (Mk 15,34). Gdyby zabrakło cierpienia, prawda o miłości Boga do człowieka zawisłaby w jakiejś próżni. Przez cierpienie nawiązuje się szczególną relację z Bogiem, następuje zjednoczenie, które wyraża ufność i zdanie się na Boga w nadziei zawierzenia całego swego bytu. Odkupienie, które dokonało się przez cierpienie, Krzyż i śmierć Zbawiciela, rodzi w sercu cierpiącego nadzieję, że jest przy nim Ten, który pierwszy przyjął cierpienie dobrowolnie jako formę zadośćuczynienia za nasze grzechy⁴⁰. Chrześcijanin nie zna drogi, która omijałaby cierpienie, ale zna drogę wiodącą przez cierpienie do pełni⁴¹.

Cierpienie bliźniego jest wezwaniem do czynu miłości miłosiernej, który musi mieć ukierunkowanie do Boga i człowieka. Służba człowiekowi musi być pojmowana jako służba dla Chrystusa, który z tymi cierpiącymi i potrzebującymi niejako się identyfikuje: „Cokolwiek uczyniliście jednemu z tych najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25,40)⁴². Miłość bliźniego popycha do wrażliwości na cudze cierpienie, nieszczęście, na wszelkie zło, które go dotyka. Niezauważanie rzeczywistego cierpienia wielu braci i siostr spowodowałoby zdaniem Jana Pawła II upodabnianie się do „bogatego

³⁸ Jan Paweł II, *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II...*, dz. cyt., s. 345.

³⁹ Por. F. Grudniok, *Kochać kapłaństwo. Rozważania ascetyczno-duszpasterskie na tle przykładu Jana Pawła II*, Kraków 1984, s. 148.

⁴⁰ Por. G. Iwański, *Wybrane elementy nauczania Jana Pawła II na temat cierpienia*, „Ateneum Kapłańskie” 2–3 (2001), s. 273.

⁴¹ Por. W. Hanc, *Eschatologiczny wymiar cierpienia w świetle listu apostołskiego Jana Pawła II „Salvifici Doloris”*, dz. cyt., s. 259.

⁴² Por. R. Rak, *Realizacja miłosierdzia w działalności Kościoła*, w: Jan Paweł II, „*Dives in Misericordia*”. *Tekst i komentarze*, dz. cyt., s. 222.

smakosza”, który udawał, że nie dostrzega żebraka Łazarza leżącego u bram jego pałacu. Miłosierdzie rodzi się z wiary w Boga i wyraża się w działaniu dla tych, którzy pozostają w jakimkolwiek udręczeniu⁴³.

Szczególnym wymiarem posługi wobec człowieka cierpiącego jest bycie przy nim, tak by trwanie to nabrało pewnej wielowymiarowości, jakby szczególnych form towarzyszenia. Towarzyszenie dotyczy zarówno strony duchowej, jak i cielesnej człowieka cierpiącego. W chorym rodzi się wówczas doświadczenie opieki samego Chrystusa, która przychodzi przez posługę braci i siostr. To doświadczenie miłości sprawia, że oddaje się on z nadzieją w otwarte ramiona Boga Ojca i sam przez swoje ofiarowanie staje się umocnieniem nadziei chrześcijańskiej u tych, którzy przychodzą mu z posługą miłości chrześcijańskiej⁴⁴. Dla człowieka cierpiącego znakiem nadziei jest więc również jego bliźni. Kiedy człowiek cierpi, dotknięty różnorodną formą cierpienia, trzeba, by drugi przy nim był. W obu urzeczywistnia się wtedy obecność Chrystusa, a wraz z nią świat, nawet naznaczony krzyżem, niesie w sobie nadzieję Zmartwychwstania. Tak więc w cierpiącym człowieku i tym, który jest obok, obecny jest Chrystus ze swoim Krzyżem i Zmartwychwstaniem, które rodzą nadzieję i wnoszą ją zarówno w serce chorego, jak i tego, który jest przy nim, i odnawia ich życie⁴⁵.

Doświadczane cierpienie związane z chorobą i kondycja pewnego niedomagania, a nawet zagrożenie życia, mogą stać się dla człowieka momentem próby. Ma ona często podwójny wymiar – może prowadzić zarazem do niepokoju, lęku, nawet rozpacz lub buntu przeciw Bogu, potrafi jednak także pobudzić człowieka do szukania Boga i powrotu do Niego⁴⁶. Człowiek poddany doświadczeniu cierpienia, zmagający się z różnymi życiowymi trudnościami, stojący w obliczu zbliżającej się śmierci narażony jest na utratę nadziei, którą złożył w Bogu. W liście apostołskim *Salvifici doloris* o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia Jan Paweł II, pochylając się nad jego tajemnicą, ukazał, że posiada ono swój głęboki sens, a zarazem wartość,

⁴³ Por. T. Borutka, *Problematyka społeczna w nauczaniu Jana Pawła II*, „*Analecta Cracoviensia*” 33 (2001), s. 319.

⁴⁴ Por. E. M. Albesa, *Od duszpasterstwa oczekującego do duszpasterstwa, które proponuje. Zwrot Jana Pawła II w stronę duszpasterstwa powołań w Trzecim Tysiącleciu*, „*Communio*” 5 (2003), s. 96.

⁴⁵ Por. F. Grudniok, *Kochać kapłaństwo*, dz. cyt., s. 64.

⁴⁶ A. L. Szafrński, *Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa*, dz. cyt., s. 139.

zwłaszcza gdy złęczone zostanie z cierpieniem i ofiarą Jezusa na krzyżu⁴⁷. Jan Paweł II wskazuje na sakrament namaszczenia chorych, który sprawia, że zjednoczona ze Zbawcą Ofiarą Chrystusa próba choroby staje się umocnieniem nadziei chrześcijańskiej, a sama choroba i cierpienie ofiarowane i zjednoczone z Jezusem, przyczynia się do postępu duchowego⁴⁸. Namaszczenie chorych jest sakramentem nadziei, duchowego zwycięstwa nad chorobą. Chory otrzymuje od Boga łaskę umiejętnego przeżywania cierpienia, ukierunkowania go ku Bogu, a jeśli jest to wolą Boga, chory może otrzymać utracone zdrowie. Terapeutyczny i zbawienny wpływ tego sakramentu wynika ze spotkania z Chrystusem. To dzięki niemu człowiek odnajduje sens cierpienia, upodabnia się do Chrystusa⁴⁹. Wraz z namaszczeniem chorych Kościół ofiaruje cierpiącemu wiatyk, w którym wyraża się szczególna miłość Jezusa do ludzi dotkniętych słabością. Współczucie Jezusa dla wszystkich cierpiących i chorych stało się podstawą do przechowywania Eucharystii, by udzielać Jej jako wiatyku⁵⁰. W Komunii Eucharystycznej przynoszonej chorym znajduje się kres wszelkich ludzkich pragnień i ich zaspokojenie wraz ze zjednoczeniem z Bogiem i całą wspólnotą kościelną⁵¹.

Jan Paweł II, odwołując się do objawienia Bożego, nauczał, że człowieka nie można redukować jedynie do pierwiastka materialnego i zawęzić jego przestrzeni życia do wymiaru doczesnego. Natura człowieka jest cielesno-duchowa, a perspektywą jego życia jest wieczność. Człowiek został stworzony przez Boga dla nieśmiertelności i mimo że natura jego na skutek grzechu dotknięta została przez cierpienie, chorobę i śmierć, to jednak nadal może zachować nadzieję na nieśmiertelność, a jej źródłem jest Jezus Chrystus. Jest to wezwanie do żywej nadziei człowieka, który zdaje się popadać w przygnębienie, rozpacz i pustkę wobec zagrożeń egzystencji. Takiemu oto człowiekowi Jan Paweł II wskazuje na Chrystusa, i to ukrzyżowanego, który przybity do krzyża, również wydaje się słaby i zagrożony w swoim istnieniu.

⁴⁷ Por. Jan Paweł II, list apost. *Salvifici Doloris*, s. 31.

⁴⁸ Por. A. L. Szafrński, *Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa*, dz. cyt., s. 139.

⁴⁹ Por. M. Słowik, *Rodzina wspólnotą religijno-moralną*, dz. cyt., s. 201.

⁵⁰ Por. M. Falk, *Kult Eucharystii poza Mszą Świętą w świetle Encykliki Jana Pawła II „Ecclesia Eucharistia”*, w: *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, red. W. Nowak, Olsztyn 2004, s. 161.

⁵¹ Por. M. Falk, *Kult Eucharystii poza Mszą Świętą w świetle Encykliki Jana Pawła II „Ecclesia Eucharistia”*, dz. cyt., s. 166.

Bóg bowiem w wielkim dramacie ocalenia człowieka dzieli z nim los kondycji ziemskiej, by podnieść człowieka ku nowemu istnieniu, ku nowej bytowości, jaką będzie życie wieczne w Królestwie Niebieskim. Dzięki temu człowiek poddany różnorakiemu cierpieniu i zagrożeniu istnienia może dostrzec w Chrystusie własną godność i zrozumieć swój los. Jezus ukrzyżowany, słaby i cierpiący jest dla człowieka źródłem niezawodnej nadziei. Tej nadziei, która zawieść nie może, bo jest oparta na Tym, który trzeciego dnia zmartwychwstał i przez wiarę daje nam udział swoim zwycięstwom i wywyższeniu⁵².

3. Nadzieja człowieka wobec śmierci

Człowiek, podejmując nad sobą refleksje, musi stanąć wobec zagadnienia śmierci i postawić sobie pytanie: czy śmierć jest tą granicą, która kończy życie osobowe człowieka, czy też wolno mu zachować nadzieję, że życie wykracza poza śmierć, czyli czy istnienie życia po śmierci. Bolesna świadomość, że życie zmierza nieuchronnie ku śmierci, staje się przyczyną poszukiwania wyczerpującej odpowiedzi na pytanie, czy życie ma sens, skoro śmierć wydaje się być końcem wszystkiego. Człowiek chce wiedzieć, co go czeka. Czy jest życie po śmierci ciała? Czy mimo iż doświadcza w sobie także zjawisk natury duchowej, zostanie unicestwiony przez śmierć ciała?⁵³

W powszechnym odbiorze śmierć odczuwana jest jako coś strasznego i wstrząsającego. W zsekularyzowanej kulturze zachodniej chce się ją usunąć z ludzkiej świadomości, banalizując poprzez mnożenie w środkach masowego przekazu jej dokładnych opisów albo marginalizując za pośrednictwem nagminnego niszczenia publicznych znaków jej obecności. Refleksja chrześcijańska przeciwnie – zamierza uchwycić jej głęboki sens, odwołując się przy tym do objawienia zawartego w Starym Testamencie, a szczególnie sięgając do Nowego Testamentu, który w śmierci Chrystusa daje ludziom klucz do lepszego odczytania jej tajemnic⁵⁴. Nowy Testament akcentuje

⁵² Por. Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, 67.

⁵³ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, s. 26.

⁵⁴ Por. *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność 2000 lat nadziei*, tłum. S. Bielański, red. wyd. pol. H. Witczyk, s. 698.

związek śmierci z grzechem, ukazując prawdę, że śmierć Jezusa nosi też niewątpliwie ślady grzechu i to zarówno w odniesieniu do przyczyn – spowodowana została ludzką niegodziwością – jak i w odniesieniu do skutków – stworzyła możliwość wyzwolenia z grzechu śmierci⁵⁵.

Człowiek musi w końcu stanąć w prawdzie wobec swojej kondycji życiowej, a jest nią powszechne doświadczenie śmierci i przemijania. Bywa, że próbuje on pozostać wobec niej bierny, tzn. przyjmuje, że ona jest, że nie można jej przezwyciężyć ani uniknąć, i po prostu godzi się na jej konsekwencje. Nie potrafi otworzyć się na objawiającego się Boga, próbuje nawet usunąć Go jako Tego, który zagraża człowiekowi. W wyniku tak pojętego rozumowania siebie samego ogłosił nawet śmierć Boga, a Jego odrzucenie było zamknięciem człowieka na transcendencję, czego skutkami są dehumanizacja stosunków ludzkich, osamotnienie, poczucie anonimowości, wydanie na pastwę własnych namiętności i lęk przed śmiercią rozumianą jako unicestwienie. Wszystko to zrodziło w człowieku frustrację i skłoniło człowieka do poszukiwania wyjścia z tego stanu. Takiemu właśnie człowiekowi Jan Paweł II ukazuje Tego, który do końca nas umiłował. Miłość Boga wyraziła się przez przyjęcie ludzkiej natury, ofiarniczą śmierć na Krzyżu i chwalebne Zmartwychwstanie, przez które otworzyły się dla człowieka bramy nieba.

Papież pragnął na nowo otworzyć człowieka na transcendencję. Człowiek, który chce siebie w pełni zrozumieć, musi przyjść do Jezusa, przyjść ze swym niepokojem, swymi słabościami, kruchością, grzechem, ze swoim życiem, w które wpisana jest śmierć, aby odnaleźć w Nim nadzieję. Chrystus może nadać sens ludzkiemu życiu⁵⁶. Słowa papieża stają się odpowiedzią dla człowieka poszukującego wyzwolenia z tego, z czym się on nie godzi, pomagają mu odkryć w sobie tajemnicze pragnienie życia i trwania na wieki. Człowiek, dostrzegając swoją realną sytuację bytową, a jest nią doświadczenie kondycji śmierci, szuka prawdziwej nadziei, na której mógłby się oprzeć. Jan Paweł II ukazuje mu Jezusa Chrystusa, mówiąc, że „człowieka nie można zrozumieć bez Chrystusa”⁵⁷. W relacji do Niego człowiek w prawdzie zaczyna dostrzegać siebie i źródło swej jedynej nadziei. Zaczyna dostrzegać

⁵⁵ Por. *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność 2000 lat nadziei*, tłum. S. Bielański, red. wyd. pol. H. Witczyk, s. 699; także KKK 388.

⁵⁶ Por. K. Romanowski, *Antropologia eucharystyczna w przemówieniach Jana Pawła II podczas jego trzeciej pielgrzymki do Polski*, „Studia Teologiczne” 9 (1991), s. 94.

⁵⁷ Cyt. za: J. Szymborski, *Z Chrystusem dziś i zawsze*, dz. cyt., s. 43.

Boga, który jest Ojcem będącym samym miłosierdziem, a Jego miłość, promieniująca ku człowiekowi, jest potężniejsza od śmierci, potężniejsza od grzechu i staje się dla człowieka, ogarniętego taką miłością, sensem życia⁵⁸. Ulubione stwierdzenie Jana Pawła II o Chrystusie pokazuje Go jako klucz do tajemnicy człowieka, w nawiązaniu do najgłębszej nadziei, jaka jest w stanie zagościć w jego sercu. Dopiero tajemnica Chrystusa ujawnia, do jakiej nadziei człowiek jest powołany i jaka nadzieja nadaje ostateczny sens ludzkiemu bytowaniu. Człowiek, otwierając się na Chrystusa, otwiera się na nadzieję chrześcijańską⁵⁹, a więc na nieśmiertelność, którą odkrywa w sobie jako pragnienie wiecznego bytowania. To ono jest wpisane przez Boga w jego naturę. Mimo że człowiek lęka się śmierci, wznosi swe oczy ku Temu, który może przeprowadzić go przez jej granicę. Człowiek pragnie życia, którego sam sobie dać nie może, a które przychodzi do niego tylko z zewnątrz. Jest nim udział w życiu Boga i wieczności, dany mu w Jezusie Chrystusie jako owoc Jego męki i zmartwychwstania, którego człowiek dostępuje w sakramencie chrztu świętego. Zostaliśmy zanurzeni w odkupieńczej męce, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa i wezwani do chwały, która objawi się wraz z pełnią Królestwa Bożego.

Podczas swojej pierwszej pielgrzymki do ojczyzny Jan Paweł II powiedział w Wadowicach: „Modlitwa moja zwraca się ku wielu zmarłym, poczynając od moich rodziców, także brata starszego i siostry, Kiedy patrzę wstecz, widzę, jak droga mojego życia poprzez środowisko tutejszej parafii, poprzez moją rodzinę, prowadzi mnie do jednego miejsca, do chrzcielnicy w wadowickim kościele parafialnym”⁶⁰. Jan Paweł II nie wspominał swoich bliskich jako tych, którzy odeszli na zawsze, ale jako tych, którzy przeszli do nowego życia w Chrystusie, zaszczepionego w sakramencie chrztu świętego, mając w Nim odkupienie swoich grzechów i nowe życie – wyzwolenie od śmierci⁶¹. Zadatek tej nieśmiertelności otrzymujemy w sakramencie Eucharystii, która jest spotkaniem z boskim Zbawicielem karmiącym nas swoim

⁵⁸ Por. T. Styczeń, *Bóg jest Ojcem... Medytacja nad mniej znanym tytułem encykliki „Dives in Misericordia”*, w: Jan Paweł II, *Dives in misericordia. Teksty i komentarze*, dz. cyt., s. 98.

⁵⁹ Por. W. Słomka, *Nadzieja w duchowości polskiej według przemówień Jana Pawła II wygłoszonych w Polsce*, w: *Nadzieja w postawie ludzkiej*, red. W. Słomka, Lublin 1992, s. 309.

⁶⁰ Jan Paweł, *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II...*, dz. cyt., s. 134.

⁶¹ Por. T. Lenkiewicz, *Ojczyzna i patriotyzm w nauczaniu Jana Pawła II*, „Ateneum Kapłańskie” 2–3 (2003), s. 351.

Najświętszym Ciałem i Krwią. Jezus wszak sam powiedział o sobie: „Ja jestem chlebem żywym, który zstąpił z Nieba. Jeśli kto spożywa ten chleb, będzie żył na wieki. Chlebem, który ja dam, jest moje Ciało za życie świata. Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam: Jeżeli nie będziecie spożywali Ciała Syna Człowieczego i nie będziecie pili Krwi Jego, nie będziecie mieli życia w sobie. Kto spożywa moje Ciało i pije moją Krew, ma życie wieczne, a ja go wskrzeszę w dniu ostatecznym” (J 6,51–54). Słowa te umacniają nadzieję chrześcijańską na to, że ci, którzy karmią się Ciałem i Krwią Pana, otrzymają Niebo i życie z Nim na wieki. Ciało, które zostało wydane za życie świata i przyjmowane w Eucharystii, daje udział w Bożym życiu, które jest większe niż śmierć i jej otchłań. Na tym polega zapewnienie Zbawiciela, że ten, kto ma udział w Jego życiu, nie umrze, lecz przejdzie przez śmierć jak przez sen. Nie może umrzeć, bo nikt nie odbierze mu życia Bożego, jakie ma w sobie przez Jezusa Chrystusa, którym się karmi i z którym jest zjednoczony tutaj na ziemi i kiedyś na wieki w niebie⁶².

W swoim testamencie Jan Paweł II zapisał znamienne słowa: „Kieruję spojrzenie na tajemnicę śmierci i na to, co po niej następuje, w świetle Chrystusa, jedynym, które ją rozjaśnia; dlatego też patrzę na nią z pokorą i pogodną ufnością. Poświadczam prawdę, której odbicie zawsze dla mnie ta tajemnica rzucała na życie obecne, i błogosławię Tego, który zwyciężył śmierć, rozpraszając ciemności i odsłaniając światło. Przeto w obliczu śmierci, całkowitego i ostatecznego rozstania się z życiem teraźniejszym, poczuwam się do obowiązku, by słać dar, szczęście i piękno i przeznaczenie tej przemijającej egzystencji”⁶³. W dalszej części duchowego testamentu nasz papież dziękuje za powołanie do życia, a jeszcze bardziej za to, że Chrystusa uczynił go chrześcijaninem, odradzając do nowego życia, będącego jego pełnią. Jan Paweł II dostrzega w Bogu przede wszystkim dawcę życia – tego przyrodzonego i tego, które przez wiarę i łaskę jest życiem nadprzyrodzonym w człowieku. Jakże wyrażnie słowa te wskazują, że papież jest człowiekiem nadziei, która swoje oparcie ma w Chrystusie żyjącym na wieki⁶⁴. Z testamentu papieża, opartego na obecności Boga w jego życiu, a jeszcze głębiej na objawionym Bożym Słowie, w którego centrum znajdują się Jezus

⁶² Por. H. J. Sobeczko, *Eucharystia sakramentem permanentnej inicjacji chrześcijańskiej*, w: *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm*, dz. cyt., s. 65.

⁶³ Jan Paweł II, *Testament*, Warszawa 2005, s. 4.

⁶⁴ Por. P. Poupard, *Od Pawła VI do Jana Pawła II*, „Communio” 5 (1988), s. 8.

Chrystus i Jego zbawcza ofiara za grzechy całego świata, geneza przyjaźni z Bogiem i nieśmiertelność zakorzenioną na nowo w Bogu, wyłania się człowiek, w jego pasterskich dokonaniach znajdujący się zawsze na pierwszym miejscu. A jest to człowiek stworzony przez Boga, odkupiony w Jezusie Chrystusie i w Nim przekształcony w nowe stworzenie. Chrystus bowiem pojednał ludzi z Ojcem i dlatego człowiek wraz ze swym niepokojem, lękiem, a zarazem niepewnością i grzesznością zostaje w Nim przemieniony i Nim przyobleczony. To zespolenie człowieka z Bogiem w Chrystusie daje mu niesłychaną moc i siłę. Ewangelista Jan stwierdza na samym początku Ewangelii, że wszyscy, którzy przyjęli Chrystusa, otrzymali „moc, aby się stać dziećmi Bożymi” (J 1,12). Moc ta przemienia wewnętrznie człowieka i staje się w nim źródłem nieprzemijającego życia, życia wiecznego, które jest faktycznie powołaniem człowieka. Dlatego każdy człowiek naprawdę odkrywa siebie tylko w Jezusie Chrystusie⁶⁵. Święty Jan Paweł II, opuszczając ten świat, pozostawił zamiast testamentu dogłębne przeświadczenie, że miłość jest silniejsza od śmierci, albowiem Bóg jest źródłem życia, zaś prawdziwe „Alleluja” będziemy śpiewać dopiero w raju i będzie ono przepełnione miłością. „Alleluja” wyśpiewywane w liturgii jest jeszcze głodne miłości, tzn. nadziei opartej na Bogu, który jest Miłością, a będąc źródłem życia, zanurza w sobie tych wszystkich, którzy żyją w miłości, obdarowując ich niekończącym się życiem⁶⁶.

Jan Paweł II wzywał człowieka do stanięcia w prawdzie o sobie i otwarcia się na moc Ducha Świętego i Słowa Jezusa Chrystusa, jedynego Zbawiciela świata. Dostrzegamy to wyraźnie w czasie piątej pielgrzymki do ojczyzny, gdy papież wołał od grobu św. Wojciecha jeszcze raz: „Nie lękajcie się. Otwórzcie drzwi Chrystusowi”⁶⁷. Można by rzec, że w tych słowach słysząc sam głos Chrystusa: „Nie lękajcie się, Jam jest” (Mt 14,27). Chrystus mówi do nas ustami samego papieża: jestem pośród was, z wami i dla was. Dlatego świadomość i doświadczanie bliskości tej obecności pozwala przezwyciężyć lęk przed śmiercią i żywić nadzieję pokładaną w Chrystusie, która jest mocniejsza niż śmierć. Jest to Obecność wzywająca do odrzucenia lęku przed śmiercią, do zawierzenia swego losu Temu, który stworzył człowieka

⁶⁵ Por. S. Calster, „*Utwierdzaj twoich braci*”, dz. cyt., s. 51.

⁶⁶ Por. S. Calster, „*Utwierdzaj twoich braci*”, dz. cyt., s. 45.

⁶⁷ Jan Paweł II, *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II...*, dz. cyt., s. 56.

na obraz i podobieństwo swoje, uczynił znów swoim przybranym dzieckiem i na nowo otworzył bramy Raju⁶⁸.

Podsumowanie

W niniejszym opracowaniu w oparciu o nauczanie Jana Pawła II wskazano, że nadzieja chrześcijańska jest autentyczną i najgłębszą propozycją Boga skierowaną do ludzkiego serca, prowadzącą do pełni pokoju i zrealizowania jego człowieczeństwa. Źródłem prawdziwej nadziei dla człowieka, która wszystko przetrzyma, może być tylko Bóg – Ten, który do końca nas umiłowal, a miłość ta wyraziła się najpełniej w zbawczej ofierze Jego Syna na krzyżu. Ofiara ta otwiera dla człowieka źródło miłosierdzia Bożego i staje się źródłem nowego życia, które wypływa z otwartego serca Zbawiciela. Ostatecznie bowiem celem nadziei chrześcijańskiej jest życie wieczne, które rozpoczyna się darem nowego życia w sakramencie chrztu świętego. W paschalnym Misterium Chrystusa ostatecznie dokonuje się wyzwolenie człowieka z niewoli grzechu, cierpienia i śmierci. Nadzieja w swym spełnieniu oznacza dla Jana Pawła II oglądanie Boga, a więc związana jest z wyzwoleniem z grzechów i zbawieniem od śmierci z przeznaczeniem do wiecznej komunii z Bogiem w Trójcy Świętej.

Bibliografia

- Albesa E. M., *Od duszpasterstwa oczekującego do duszpasterstwa, które proponuje. Zwrot Jana Pawła II w stronę duszpasterstwa powołań w Trzecim Tysiącleciu*, „Communio” 5 (2003), s. 90–103.
- Borutka T., *Problematyka społeczna w nauczaniu Jana Pawła II*, „Analecta Cracoviensia” 33 (2001), s. 315–324.

⁶⁸ Por. H. J. Muszyński, *Aktualność życia i świadectwa św. Wojciecha u progu III tysiąclecia w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Ziarno czynu. Refleksje po V Pielgrzymce Jana Pawła II do Ojczyzny*, red. F. Kampka, Kraków 1998, s. 152.

- Bortkiewicz P., *Dążenie do ekumenizmu jako imperatywny wymóg sumienia. Na marginesie encykliki Jana Pawła II „Ut unum sint”*, „Życie i Myśl” 3 (1995), s. 22–31.
- Calster S., „*Utwierdzaj twoich braci*”. *Niektóre aspekty pastoralnych poczynąń Jana Pawła II*, „Communio” 5 (1998), s. 40–54.
- Dec I., *Jana Pawła II zdumienie nad człowiekiem. Z antropologii filozoficznej i teologicznej kard. Karola Wojtyły i Jana Pawła II*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2 (1997), s. 20–28.
- Drażek C., *Jan Paweł II. Serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2004.
- Falk M., *Kult Eucharystii poza Mszą Świętą w świetle Encykliki Jana Pawła II „Ecclesia Eucharistia”*, w: *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, red. W. Nowak, Olsztyn 2004, s. 158–167.
- Gawryś C., *Kalendarium polskiej pielgrzymki Jana Pawła II*, „W Nurcie Zagadnień Posoborowych” 12 (1980), s. 108–116.
- Grudniok F., *Kochać kapłaństwo. Rozważania ascetyczno-duszpasterskie na tle przykładu Jana Pawła II*, Kraków 1984.
- Grzech, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność 2000 lat nadziei*, tłum. S. Bielański, red. wyd. pol. H. Witczyk, Kielce 2000.
- Hanc W., *Eschatologiczny wymiar cierpienia w świetle listu apostołskiego Jana Pawła II „Salvifici doloris”*, „Ateneum Kapłańskie” 2–3 (2001), s. 246–253.
- Iwański G., *Wybrane elementy nauczania Jana Pawła II na temat cierpienia*, „Ateneum Kapłańskie” 2–3 (2001), s. 35–50.
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego (25.03.1995), Warszawa 1995.
- Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio* do biskupów Kościoła katolickiego o relacjach między wiarą a rozumem (14.09.1998), Poznań 1998.
- Jan Paweł II, List apostołski *Salvifici Doloris* o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia (11.02.1984), Poznań 1984.
- Jan Paweł II, *Miejcie odwagę żyć dla miłości*, „W drodze” 7 (1999), s. 40–49.
- Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei. Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messori*, Lublin 1994.
- Jan Paweł II, *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*, wybór i układ tekstów J. Poniewierski, Kraków 2008.

- Jan Paweł II, *Testament*, Warszawa 2005.
- Jurand H., *Złote myśli Jana Pawła II*, Wrocław 2006.
- Kalniuk J., *Wizja cierpienia w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Człowiek drogą Kościoła*, red. K. Gryz, Kraków 2004, s. 359–365.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 2002.
- Krucina J., *Co mówi papież. Nauczanie społeczne Jana Pawła II*, Wrocław 2005.
- Kudasiewicz J., *Teologia zbawienia w nauczaniu Jana Pawła II*, „*Verbum Vitae*” 1 (2002), s. 280–287.
- Lenkiewicz T., *Ojczyzna i patriotyzm w nauczaniu Jana Pawła II*, „*Ateneum Kapłańskie*” 2–3 (2003), s. 348–357.
- Muszyński H. J., *Aktualność życia i świadectwa św. Wojciecha u progu III tysiąclecia w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Ziarno czynu. Refleksje po V Pielgrzymce Jana Pawła II do Ojczyzny*, red. F. Kampka, Kraków 1998, s. 150–162.
- Orzeszyna J., *Posłannictwo i obowiązki spowiednika w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Człowiek drogą Kościoła*, red. K. Gryz, Kraków 2004, s. 490–515.
- Ozorowski E., *Prawda o miłosierdziu Bożym w encyklice Jana Pawła II „Dives in Misericordia”*, „*Studia Teologiczne*” 15 (1997), s. 45–53.
- Pek K., *Przesłanie z Fatimy w komentarzach Pawła VI i Jana Pawła II*, w: *Signum – Magnum – duchowość maryjna*, red. M. Chmielewski, Lublin 2002 (*Homo Meditans*, 23).
- Poupard P., *Od Pawła VI do Jana Pawła II*, „*Communio*” 5 (1988), s. 5–11.
- Rak R., *Realizacja miłosierdzia w działalności Kościoła*, w: Jan Paweł II, „*Dives in Misericordia*”. *Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin 1983, s. 215–222.
- Romanowski K., *Antropologia eucharystyczna w przemówieniach Jana Pawła II podczas jego trzeciej pielgrzymki do Polski*, „*Studia Teologiczne*” 9 (1991), s. 91–100.
- Słomka W., *Nadzieja w duchowości polskiej według przemówień Jana Pawła II wygłoszonych w Polsce*, w: *Nadzieja w postawie ludzkiej*, red. W. Słomka, Lublin 1992, s. 305–317.
- Słowik M., *Rodzina wspólnotą religijno-moralną. Wpływ sakramentów na kształtowanie wspólnoty rodzinnej w nauczaniu Jana Pawła II*, Niepokalanów 1997.

- Sobeczko H. J., *Eucharystia sakramentem permanentnej inicjacji chrześcijańskiej*, w: *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharystia”*, red. W. Nowak, Olsztyn 2004, s. 63–71.
- Styczeń T., *Bóg jest Ojcem... Medytacja nad mniej znanym tytułem encykliki „Dives in Misericordia”*, w: Jan Paweł II, *Dives in misericordia. Teksty i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin 1983, s. 90–98.
- Szafrański A. L., *Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa*, w: Jan Paweł II, *Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin 1983, s. 110–130.
- Szymborski J., *Z Chrystusem dziś i zawsze*, Warszawa 2009.
- Testa B., *Religijność ludowa w nauczaniu Jana Pawła II*, „Communio” 5 (1988), s. 116–124.
- Tindal-Robertson T., Łaszewski W., *Fatima, Kościół i Trzecie Tysiąclecie. W jaki sposób Matka Boża czuwała nad obecnym tysiącleciem i jak maryjna droga Kościoła w Polsce weszła w osobie Jana Pawła II na szlak fatimski prowadzący na nowe tysiąclecie wiary*, Warszawa 1995.
- Tomczyk D., Zoszczenko P., *Mała Encyklopedia Biblijna*, Kraków 1995.
- Troska J., *Jana Pawła II Ewangelia nadziei dla Europy*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 16 (2003), s. 190–210.
- Urbański S., *Mistyka przyszłości człowieka Trzeciego Tysiąclecia (Jan Paweł II)*, „Ateneum Kapłańskie” 1 (2000), s. 8–15.
- Wiązowaty E. M., *Eschatologiczny wymiar Eucharystii a przepowiadanie*, w: *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharystia”*, red. W. Nowak, Olsztyn 2004, s. 150–165.
- Wit Z., *Pozasakramentalne i sakramentalne praktyki pokuty i pojednania według adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „Reconciliatio et Paenitentia”*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 14 (1986), s. 140–153.
- Zagrodzki W., *Miłosierdzie – odpowiedź na wyzwania naszych czasów. Refleksja nad orędziem IX pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny*, „Homo Dei” 4 (2002), s. 10–24.
- Życiński J., *Kapłaństwo w perspektywie Emaus. Profetyczny wymiar dialogu ze współczesną kulturą w ujęciu Jana Pawła II*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 14 (1995–1996), s. 10–23.

Dotychczas w serii „Nauki o Rodzinie” ukazały się:

1. *Nauki o rodzinie w służbie rodziny*, red. Józef Stala, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2014, ss. 624.
2. *The Contemporary Family: Local and European Perspectives*, ed. Elżbieta Osewska, Józef Stala, The Pontifical University of John Paul II in Krakow Press, Kraków 2015, ss. 332.
3. *Rodzina i edukacja w zmaganiu o przyszłość Europy*, red. Elżbieta Osewska, Wydawnictwa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie, Tarnów 2016, ss. 278.
4. *Focus on Family and Education*, ed. Elżbieta Osewska, Crkva u svijetu, Split 2016, ss. 188.
5. *Strengthening Families*, ed. Józef Stala, Jadranka Garmaz, The Pontifical University of John Paul II in Krakow Press, Kraków 2016, ss. 335.
6. *Małżeństwo i rodzina w służbie człowieka. Refleksja nad nauczaniem ks. prof. dr. hab. Jerzego Bajdy*, red. Marek Kluz, Józef Młyński, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2018, ss. 188.
7. *Strong Families – Strong Societies*, ed. Elżbieta Osewska, The Pontifical University of John Paul II in Krakow Press, Kraków 2019, pp. 246.
8. *Zdrowa i mocna rodzina fundamentem społeczeństwa*, red. Józef Stala, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2019, ss. 234.
9. *W służbie prawdzie o rodzinie. Prawda o człowieku, rodzinie i cywilizacji. Teksty Księdza Arcybiskupa Kazimierza Majdańskiego*, red. Bożena Bassa, Elżbieta Osewska, Józef Stala, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2019, ss. 314.
10. *Rodzina w społeczeństwie – relacje i wyzwania*, red. Elżbieta Osewska, Józef Stala, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2019, ss. 422.
11. *Families: Opportunities and Challenges*, ed. Józef Stala, The Pontifical University of John Paul II in Krakow Press, Kraków 2019, pp. 223.
12. Magdalena Krępa, *Powołanie kobiety do macierzyństwa i mężczyzny do ojcstwa w kontekście dyskursu katolicyzmu z ideologią gender w polskiej literaturze przedmiotu*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2019, ss. 268.
13. Sylwia Łastowska, *Rodzina jako wspólnota życia i miłości wobec wyzwań współczesności. Krytyczna analiza wybranych materiałów dydaktycznych do nauczania religii w gimnazjum i liceum powstałych po 2001 roku*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2019, ss. 331.
14. *Rodzina – Wychowanie – Przyszłość*, red. Elżbieta Osewska, Józef Stala, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2019, ss. 407.

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie